ARS POETICA IN THE POETRY OF DETENTION

Lavinia-Ileana GEAMBEI
University of Piteşti

Abstract: Although arisen from the suffering in prisons and camps for anti-communist political prisoners, dominated by terror and injustice, the poetry of detention is not evidence of despair or abandoning of struggle, on the contrary, it stands for human victory which requires a value in an evil and absurd world.
"Imprisoned poets", such as Radu Gyr or Nichifor Crainic did not only become those already well-known in the Romanian literature at the time of their arrest, but also others, who there in seclusion, encountered Poetry, and discovered their creative vocation. Among the representatives of detention poetry, there is a tendency specific to the poets of the 20th century to describe their conception about art, artist and their relation with those for whom they write, about balance between content and form of poetry. Since this is poetry with specific features and status, the imprisoned poet is mainly concerned to illustrate its genesis and functions.
Starting from this premise, the present paper aims to analyse some of the detention creations which can be considered true ars poetica, to highlight the role and specificity of this poetry, as expressed in its lyrics.

Keywords: ars poetica, poetry of detention, genesis, functions, metaphor.

Cu toate că s-au născut din suferinţele îndurate în închisorile şi lagărele pentru deţinuţii politici anticomunişti, unde teroarea şi nedreptatea dominau, poeziile care alcătuiesc capitolul numit lirica detenţiei nu sunt dovezi ale disperării, ale renunţării la luptă, ci, dimpotrivă, ele reprezintă victoria fiinţei umane, care impune un sens într-o lume demonizată şi absurdă.

Tragismul vieţii poeţilor-deţinuţi, anii îndelungaţi de recluziune, cu permanenta ameninţare a exterminării, ni se revelează în versuri impresionante, cu dimensiunile imediate ale terorii, omeneşte simţite şi înfruntate. Dialog tăcut al poetului cu sine şi cu universul, versurile detenţiei s-au născut din suferinţă şi durere şi au ancorat în meditaţie, de aceea poemele depăşesc condiţia circumstanţialului şi dobândesc valenţe ale general-umanului, devenind dovada rezistenţei omului, căci „din toată această ţintuire pe Cruce a ţâşnit sângele sfânt care a făcut posibilă poesia din acest nou Graal” (Vintilă Horia, 1982: VII).

Deşi „poeţi după gratii” nu au devenit doar cei care erau deja consacraţi în literatura română în momentul arestării lor, ca Radu Gyr sau Nichifor Crainic, ci şi alţii care, *acolo*, în recluziune, s-au întâlnit cu Poezia, descoperindu-şi vocaţia creatoare, se observă la toţi reprezentanţii liricii detenţiei tendinţa specifică poeţilor secolului al XX-lea, aceea de a-şi autodefini, în versuri proprii, concepţia despre artă, artist şi raportul pe care îl stabileşte acesta cu cei pentru care scrie, despre echilibrul dintre conţinutul şi forma poeziei. Fiind vorba despre o poezie cu o fizionomie şi un statut aparte, poetul-deţinut e preocupat mai ales de ilustrarea genezei acesteia, de exprimarea funcţiilor cu care e învestită.

Pornind de la această premisă, prezenta lucrare îşi propune să analizeze câteva dintre creaţiile detenţiei care pot fi considerate adevărate arte poetice, pentru a evidenţia rolul şi specificul acestei lirici, aşa cum sunt ele exprimate în versuri.

Volumul postum al lui Radu Gyr, *Sângele temniţei. Stigmate*, se deschide cu o adevărată ars poetica, intitulată sugestiv *Prefaţă la cântece din temniţă*. Poetul a simţit nevoia

BDD-A22030 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:44 UTC)

unei ,,introduceri lirice". Poezia este construită armonios din patru catrene ce alcătuiesc două secvenţe lirice. Prima secvenţă lirică, cuprinzând primele două catrene, într-un limbaj impregnat de termeni din sfera semantică a urâtului şi a recluziunii, un limbaj simbolic, este o confesiune lirică a celui claustrat, care simte că această condiţie îl copleşeşte şi, pe zi ce trece, îl anihilează, îl apropie de moarte: ,,În aprigele mele belciuge,/ piatra mă-nfulecă, fierul mă suge./ În bezne m-afund, zi de zi, şi-n urât,/ întâi pân' la glezne, apoi pân' la gât.// Curând, o să-mi treacă de gură, de frunte,/ lespedea temniţei, cu gângănii mărunte,/ şi-am să dispar în grozava ei guşă,/ în mugetul ei subteran şi-n cenuşă…". Metafora ,,cenuşii" trimite la ideea de moarte, accentuată şi prin cele trei puncte de suspensie, cu rol stilistic, care încheie această secvenţă lirică.

A doua secvenţă debutează, semnificativ, cu conjuncţia adversativă ,,dar", care transformă acea neputinţă fizică exprimată în versurile anterioare într-o victorie a spiritului. Este vorba aici de biruinţa prin creaţie în detenţia politică din comunism: ,,Dar, hămesit, sub lacăte, chei şi zăvoare,/ de tine, sălbatice, viule soare,/ din carne îmi rup, din dogorâta mea smoală,/ aceste cântece în pielea goală,// şi-n tine le-arunc, în năprasnice-amieze,/ s-alerge, să tropăie şi să necheze,/ slobode, aspre, neţesălate deloc,/ ca nişte cârlane fugare în stepe de foc…". Se remarcă antiteza între *întuneric/smoală* şi *lumină/soare*, simbolizând antiteza între condiţia de claustrat a poetului/lipsa libertăţii fizice şi dobândirea totală a libertăţii interioare, în urma unui traseu iniţiatic, consecinţă a angajării pe calea tainică a coborârii în sine. Prin cele două secvenţe lirice coordonate adversativ, poetul exprimă o idee poetică extrem de profundă. Descoperindu-se ca fiinţă înzestrată cu vocaţia creaţiei, poetul înţelege că, prizonier al unui univers fizic plin de teroare, a greşit drumul, trebuind să încerce o altă cale, ,,inversă", găsind astfel nu în afară, ci în sine deplina libertate. Iată un adevăr general-valabil exprimat în aceste versuri: superioritatea omului asupra destinului potrivnic stă în cunoaştere. În asemenea condiţii, poetul, un fel de salvator al tuturor celor aflaţi în aceeaşi situaţie, descoperă un nou leac tămăduitor: forţa purificatoare a spiritului.

Astfel, închisoarea devine expresie a paradoxului, ea este şi loc al suferinţei, dar şi al bucuriei, ,,imagine de iad decolorat", dar şi loc al împlinirii, ,,şcoală de adevăr" (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

Epitetele ,,(cântece) aspre, neţesălate deloc", ca şi metafora ,,cântece în pielea goală" au în vedere caracterul frust al acestor versuri şi ideea că, sub aspect artistic, ele se pot caracteriza uneori prin asperităţi, pentru că, victorie a spiritului, poeziile respective sunt emanaţii spontane, ele poartă amprenta condiţiilor în care au fost create, fără a se bucura de privilegiul unei operaţii de şlefuire, de cizelare, în vederea desăvârşirii lor.

Enumeraţia verbelor de mişcare ,,s-alerge, să tropăie şi să necheze", ca şi epitetul ,,slobode" (cântece), demonstrează că aceste versuri sunt expresia vieţii în libertate, după care tânjeşte poetul.

Şi poezia *Cântecele mele*, a lui Dumitru Oniga, este o adevărată artă poetică pentru lirica detenţiei, ilustrând geneza acestor versuri şi funcţiile lor. Creată în condiţii nefireşti, sub presiunea realităţilor dramatice din închisoare, această lirică se constituie într-un important document de viaţă şi de istorie furată, denunţând adevăruri greu de imaginat pentru cei ce „n-au stat cu noi în celule" (trimitere la versurile lui Radu Gyr).

Lipsiţi de orice instrument de scris, poeţii deţinuţi au apelat la altfel de „obiecte" care să-i ajute să se exprime liric, aşa cum mărturisesc versurile lui Dumitru Oniga: ,,Condei mi-a fost un ac, un băţ, un cui./ Cu asemenea scule câte nu poţi să spui?!/ Am scris pe săpun, pe geam, pe-un colţ dosit de perete/ Ori pe alte ciudate suprafeţe". Modul în care au luat naştere poeziile este mărturisit liric de mulţi poeţi ai detenţiei: ,,Fără creion, fără hârtie,/ Doar cu speranţă şi credinţă,/ În cea mai neagră suferinţă,/ Aşa făcut-am poezie" (Costin Dacus Florescu, *Fără creion, fără hârtie*).

BDD-A22030 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:44 UTC)

Varietatea sentimentelor exprimate în aceste versuri este sugerată de Dumitru Oniga prin tripla metaforă „lacrimi, picături de sânge, dureri". Poezia este astfel suferinţă transfigurată, sublimarea acesteia, metafora „sângelui" fiind expresia faptului trăit.

Poetul nu-şi plânge propriile dureri, ci pe ale tuturor. De aceea, aceste „cântece" susţineau, în acelaşi timp, atitudini ale tuturor acelora care, uniţi în convingeri, în idealuri, se identificau unii cu alţii, între zidurile celulelor sau în barăcile coloniilor de muncă forţată. Cei care ascultau poeziile create de poetul-deţinut le considerau o expresie a propriilor trăiri : „Şi îndată se găsea cineva să le-nveţe:/ Schingiuţii, flămânzii, întemniţaţii./ Dornici de lumină, de spaţii,/ Le murmurau după zăvoare, obloane,/ după pereţii obscuri,/ Să le aline dorul de casă, de soare, de păduri./ Unii se regăseau în versuri, în cuvinte/ Şi mulţi le-au luat cu ei în morminte". Regăsindu-se în trăirile eului liric, receptarea şi transmiterea lor mai departe, în mediul închisorilor şi coloniilor, devenea o obligaţie morală, unanim însuşită. De aceea, aşa cum am arătat în lucrarea noastră *Ipostaze ale metaforei în lirica detenţiei* (Piteşti, 2007), între versurile detenţiei şi lirica populară există apropieri, ambele având caracter oral şi colectiv. Poeziile închisorilor sunt majoritatea orale, căci, odată elaborate, au fost transmise, mai ales prin perete, prin alfabetul Morse. Nicolae Steinhardt, trecut prin închisoarea comunistă, autorul *Jurnalului fericirii*, aprecia în mod deosebit acest efort de „compunere a versurilor în minte": „Întocmirea de versuri pe cale mintală este, oricum, o performanţă…" (Steinhardt, 2000 : 65).

Ultimele versuri din poezia lui Dumitru Oniga ilustrează caracterul mesianic al acestei lirici, cu o puternică funcţie socială, căci ea exprimă o totală şi convingătoare încredere că mai devreme sau mai târziu regimul comunist din România se va prăbuşi, că cenzura din literatură va dispărea şi că versurile acestea vor putea fi recuperate şi adunate într-o carte: „Poate când vor buciuma vremile de-apoi,/ Au să vină prigoniţii veacului câte unul, câte doi,/ Să mi le aducă înapoi./ Atunci cred că voi avea şi eu parte/ Să-mi adun cântecele şi să le pun într-o carte".

Aşa cum am afirmat mai sus, pentru mulţi, întâlnirea cu Poezia, descoperirea vocaţiei, a avut loc acolo, în detenţie: „În închisoare s-a născut poetul/ Mai gol ca apa limpede-n fântână" (Vasile Tacu, *În închisoare s-a născut poetul*). Metafora „fântânii" este grăitoare, fiindcă ea are o simbolistică bogată, însemnând „fântâna vieţii sau a nemuririi, sau a tinereţii veşnice, sau fântâna învăţăturii" (Chevalier, Gheerbrant, vol. 2, 1993: 53). Întâlnirea poetului neofit cu Poezia este exprimată prin două comparaţii ce conţin termeni din lumea vegetală: „Cum firul ierbii iese prin zăpadă,/ Cum prima frunză naşte în livadă/ E poezia lui în închisoare…". Deşi „El nu cunoaşte drum în poezie", va face eforturi, va cizela versul, pentru a fi artă, fiindcă arta îi dă putere, îi dă încredere: „Clădeşte cu migală,-apoi dărâmă,/ Din toate îi va rămâne o fărâmă/ De cer albastru şi un strop de soare". În concepţia lui Vasile Tacu, poezia este un amestec de lumină şi culoare, de prospeţime şi infinit, aşa cum demonstrează metaforele „cer albastru" şi „soare". Pentru Vasile Tacu arată poezia presupune efort, meşteşug, ea este expresie, nu doar conţinut: „Pe neted câmp se poticneşte bietul,/ Din mii de forme dibui sonetul/ Drept vas ca să-şi păstreze apa vie". Puterea şi farmecul poeziei sunt sugerate de metafora „apa vie".

Despre necesitatea şi rolul poeziei în detenţia politică din comunism se exprimă Gabriel Ţepelea în *Argument la nişte poeme întârziate*: „Dacă e adevărat că românul e născut poet, puşcăriaşul român a devenit poet sau – în cele mai multe cazuri, cum se spune azi, «consumator» de poezie – şi aici termenul e într-adevăr adecvat – căci poezia, prin virtuţile ei mnemotehnice, a populat celulele cu draperia ei de vis şi uitare, s-a transmis din gură în gură ca în baladele populare şi a devenit supliment mirific cu care mulţi şi-au amăgit porţiile de arpacaş" (Ţepelea, 1992: 5). Gabriel Ţepelea însuşi, filolog renumit, a creat versuri doar în detenţie, devenind astfel „poet după gratii".

BDD-A22030 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:44 UTC)

Tot Gabriel Ţepelea descrie felul în care se năştea poezia în detenţia comunistă, momentul sacru al inspiraţiei fiind mai ales noaptea, când poetul se simţea liber şi putea „să dialogheze cu muza" până când frigul şi neputinţa îl cuprindeau: „După o imagine, o strofă, după intense căutări, arma soldatului întru cuvinte cădea alături, iar temerarul explorator simţea o surpare lăuntrică, o scufundare în marea neputinţei şi se adăuga sleit la acel cor dodecafonic nocturn al celulei. A doua zi, a treia zi, peste o săptămână, îmbarcarea spre vise era reluată, abandonată şi tot aşa, până când poetul neofit ori consacrat era convins că şi-a găsit drumul" (Ţepelea, 1992: 6).

În poezia închisorii, se întrevede o înverşunată luptă cu sine a omului privat de libertate. Un crez stârnit de violenţa durerii îşi ia o răbdătoare revanşă, ca soluţie posibilă a realităţii absurde: „Mai am o scăpare: refugierea în poezie" (Stănescu, 2000:19), mărturisea Gheorghe Stănescu, şi el trecut prin închisorile comuniste. Aşadar, revanşa se regăseşte în noblețea scrisului. Lirica detenţiei ilustrează calea de la starea de osândă la înălţarea prin creaţie. Meritul poetului-deţinut este de a aduce la lumină o realitate nouă prin puterea imaginii artistice.

Creatorul trăieşte dramatismul conflictului dintre teluric şi ceresc, două intensităţi aflate la distanţe polare, iradiind cu aceeaşi putere, figurate, în unele poezii, prin şerpi, îngeri şi rai, care sunt cele trei etaje ale cunoaşterii biblice. Lupta cu timpul şi cu suferinţa este câştigată de sufletul poet: „Şi-n preajma celui dezbrăcat de vreme/ veţi înţelege-abia ca printr-un fum/ că-n sângele din tâmpla mea de-acum/ s-a prefăcut materia-n poeme" (Andrei Ciurunga, *În casa voastră*). Aşadar, poezia înseamnă transfigurare artistică a realităţii. Poetul caută un mod al învingerii „lutului" (ipostaza veşnicei neîmpliniri) prin avântarea spre stele. Deşi „ascuns între soboli şi rădăcini", sufletul nu este biruit, „mai fâlfâie câte-o aripă de dor", grefă metaforică ce sugerează puterea spiritului creator. Inima s-a hrănit cu visuri, „a strâns un univers/ de calde bucurii care vor fi", deci nu şi-a pierdut speranţa în viitor.

Alteori, poezia este *mesagerul* poetului către lumea de afară: „trimit în lume câte-un sol de vers/ să-i dea de veste că mocnesc aici" (Andrei Ciurunga, *În casa voastră*). Metafora verbală „mocnesc" subliniază zbuciumul interior, lupta cu sine a poetului, cu propriile slăbiciuni, cu suferinţa, dar şi cu dorurile, cu patimile de care este cuprins „aici", departe de lume. Însă poetul ajunge să accepte totul ca pe un dat ceresc, fiindcă din această suferinţă şi durere s-a născut Poezia, care va fi învingătoare, aşa cum sugerează comparaţia finală: „Aşa au fost pesemne anii mei/ sortiţi în îngropatele-nchisori,/ să joace poezia peste ei/ ca flacăra pe vechile comori" (Andrei Curunga, *De profundis*).

În lirica detenţiei, poetul este *alesul* al cărui har trebuie să rodească un fruct rar. Talentul de a crea versuri în asemenea condiţii este dar de la Dumnezeu. Râvnele poetului se îndreaptă spre altare, ochii „osândiţi", „adânci şi simpli ca o rugă" îl caută pe Dumnezeu şi înţeleg că a fi poet, în asemenea condiţii, înseamnă acceptarea destinului lui Iisus: „La început a fost Cuvântul,/ osânda mea, pierzania mea… // Doamne, de când mi l-ai dat, / mă perpelesc pe sute de plite,/ mă tai în nelinişti ca în cuţite,/ mă urc pe cruce necontenit.// Sunt, Doamne, ca Tine, nefericit", „Sânger, Doamne, semăn cu Tine" (Radu Gyr, *Osânda*). Actul creator înseamnă suferinţă, sacrificiu de sine. Înţelegerea vocaţiei de a fi poet drept o „osândă" poate trimite şi la cruntul eveniment din viaţa lui Radu Gyr, condamnarea la moarte pentru poezia *Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!*. Creaţia are, în acest caz, tristul „privilegiu" de a-şi osândi creatorul.

Poetul damnat poate fi apropiat de legendarul Manole, pe amândoi unindu-i ideea jertfei de sine, pusă la temelia operei pentru a zidi la modul demiurgic, pentru a da expresie artistică existenţei.

Prin puterea de creaţie, sufletul are ceva divin, reuşind să învingă vremelnicia: „Te-ascult duduind peste mine,/ cu pas de cumplit dumnezeu,/ cu tălpi de milenii senine,/ deasupra molozului meu…" (Radu Gyr, *Ce mare eşti, suflete…*). Poezia devine „un pas spre

BDD-A22030 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:44 UTC)

îndumnezeire", aşa cum mărturisesc şi alte versuri ale lui Dumitru Oniga: „Şi tot efortu-acesta/ Marcat de neputinţi şi poticniri,/ Mai pui o piatră pe un piedestal,/ Mai faci un pas spre îndumnezeire" (Dumitru Oniga, *Sonet 9*). Legătura dintre Artă şi Divinitate este ilustrată, în mod desăvârşit, de unul dintre „cei mai populari poeţi ai detenţiei", Nichifor Crainic, dar în eseurile sale, în care arată că arta este „o schimbare la faţă pe muntele Taborului […]. Arta este salvarea particularului în universal, a vremelniciei în etern… frumuseţea artistică aspiră spre acel climat superior din ale cărui grădini paradisiace s-a fărâmiţat cândva. Cu rădăcini în spaţiu şi în timp, ea năzuie să înfrângă spaţiul şi timpul" (Crainic, 1931 : 261). Şi poezia de după gratii a învins timpul, ieşind la lumină după câteva decenii de ţinere în umbră totală, în „ascunziş".

Ca şi Tudor Arghezi, Virgil Mateiaş, alt poet al detenţiei politice din comunism, încearcă să definească poezia tot ca o împletire a talentului, a harului cu munca, cu migala: „Cântecul e-o născocire vie/ cu daruri, cu păcate şi noroc./ Îl poţi desăvârşi prin îngrijire/ Cum lesne-l poţi zvârli uscat pe foc". Pentru elaborarea poeziei, poetul ar avea nevoie de condiţii fireşti: „Dar pentru asta ar trebui să strig/ Cu glasul Celui ce strigă-n pustie:/ Gătiţi căile Domnului… iar mie/ Daţi-mi creion şi puţină hârtie" (*Cântecul*). Însă, în lipsa hârtiei şi a cernelii, „Am scris cu sânge-n Cer şi pe pământ" (*Ne-am ridicat*). Metafora *sângelui,* din nou întâlnită, subliniază duritatea, grotescul, absurditatea realităţii transfigurate în versuri.

Lumea în care se încheagă poezia este o lume aparte, o lume ascunsă, bogată în înţelesuri, este lumea imaginaţiei, a interiorităţii, lumea libertăţii depline: „Există o lume/ Unde nimeni nu pătrunde/ Deşi-i imensă cum e Universul/ Cu mii de constelaţii, Mii de stele./ O lume-n care se-nfiripă versul,/ E lumea mea… a gândurilor mele" (Simion Lefter, *Cântec din Aiud*). Puterea de detaşare şi de ascensiune în imaginar are efecte terapeutice în patologia sufletească a poetului-deţinut. Pentru el, poezia este „o spărtură în zidul de piatră", o libertate asumată, tragică, ea devine o formă de rezistenţă morală şi psihică, un mod de a rămâne în viaţă. În detenţie, poetul a trăit şi a cunoscut viaţa întemniţaţilor, „fraţi de păcat" (Radu Gyr), şi-a umplut inima de durerile şi de spaimele lor, a îngenuncheat înaintea idealurilor lor şi a crezut în ele: „Da, noaptea târziu, plângeţi şi voi la zăbrele./ Atunci, din celula-mi lumească scot palmele-afară/ lacrima voastră de flăcări să-mi cadă în ele/ şi să facă inel ori brăţară…" (Radu Gyr, *Şi-acolo sus, în văzduh…*). Inelul şi brăţara, prin forma rotundă, sunt simbol al cunoaşterii şi al puterii, al desăvârşirii.

Pentru a rezista, deţinutul îşi creează o filozofie a detenţiei, care să înlocuiască universul din afară, pierdut, poate, pentru totdeauna. Nefericirea împreună cu revolta determină, de multe ori, urzeala textului, ordonează materialul poetic şi-i dau o notă particulară. Aşadar, poezia din detenţie reprezintă şi răzbunare, are funcţie vindicativă, întorcându-se ca un bici, sub forma artei, „a cuvintelor", izbăvind de suferinţă destinul unui popor, al unei colectivităţi: „mi-am pus în ele chin, disperare/ şi toată năpasta şi sângele tot/ şi toată drăceasca mea răzbunare,/ din iadul meu când o scot" (Radu Gyr, *Pe unde-au călcat cuvintele mele*). Stihurile din închisoare se doresc a avea rol social, de revoltă, a fi „cântece luptătoare". Radu Gyr, suflet revoltat, rebel, *Cântăreţul răzvrătit* (cum este chiar titlul uneia dintre poeziile lui), în *Poeţi, călimara-i bolnavă,* schimbă registrul meditaţiei poetice şi-i îndeamnă pe creatorii de versuri să pună în ele „clocotul omului", „sânge", „lavă", „furtună", „mările-n fierberi supreme/ să se zvârcolească-n poeme", metafore covârşitoare pentru tragismul vieţii din temniţă. E răscolitor poemul *Cântec de ură*, în care poetul înalţă către Dumnezeu rugăciunea: „Părinte-Sfânt, blagosloveşte,/ zâmbind, şi holda urii mele". Printr-un limbaj foarte plastic, prin asocieri verbale surprinzătoare, ce se împletesc în metafore, *Cântec de ură* transmite mai multe idei poetice: poezia, pentru care foloseşte metafora „spicului", este forma cea mai înaltă şi mai rezistentă de oglindire a vieţii interioare, poezia este un fenomen de „distilare", este esenţă de cuvinte extrasă din limbajul comun, având şi rolul de a răzbuna, de a întoarce prin artă un destin, izbăvindu-l prin suferinţă; poezia poate fi şi o

BDD-A22030 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:44 UTC)

„floare a răului”, o metamorfoză estetică a suferinţei, pentru că frumosul şi urâtul coexistă: „Aud, ţinându-mi răsuflarea,/ cum prind, mugind, să se ridice/ Amarul, Jalea, Disperarea,/ în lungi, însângerate spice.// E-un clocot surd şi-o grea foşnire/ de lanuri aspre şi barbare./ Dă-i suferinţei unduire,/ dă-i, Doamne, urii mele soare!// Vreau o recoltă-nveninată,/ suflată-n lacrimi şi-n aramă…”. Poemul se încheie într-o manieră deja tipică lui Radu Gyr, cu o imprecaţie cu iz popular: „Să-i ardă mâna cu pucioasă/ cui spicul crâncen mi l-o frânge…/ Din orice pai catran să iasă,/ din orice bob să curgă sânge…”.

Poezia din detenţie a reprezentat „haina” celor osândiţi la ani grei de suferinţă, aşa cum exprimă versurile altei arte poetice: „Cu tine, cântec luptător, mă-mbrac” (Andrei Ciurunga, *Cântec luptător*), pentru că în detenţie viaţa se află sub dominaţia irepresibilă a celor patru semne sinistre: foamea, frica, fierul, frigul. Lirica devine, astfel, ecoul vieţii în tortură, al frământărilor existenţiale.

Poezia concentraţionară trebuie să se inunde de autenticitatea simţirii, să exprime cel mai bine revolta, împotrivirea, ura, chinul îndurerat, dar şi credinţa că va urma totuşi „o filă” din istoria nescrisă cu sânge, ca aceea pe care ei înşişi o scriau: „Iar dacă strofa-n zale mi-o prefa / alăturând metafore cu ură,/ e ca vrăjmaşa sabie obscură/ să nu se mai întoarcă din atac” (Andrei Ciurunga, *Cântec luptător*). Creaţia lirică se doreşte o mărturie peste timp despre adevăruri înfricoşătoare, de aceea în poemul lui Radu Gyr sunt folosite pentru versuri metafore în care se îmbină elemente ale mineralului cu cele ale vegetalului: „Fost-a ca vorbele mele să fie/ gresii amare şi crângi cu zimţi./ Ah, lume, frunzişul meu te sfâşie,/ pietrele mele te rup în dinţi… / Au să rămână grozave, de pomină,/ bolovani îndârjiţi, turburate păduri/ cetini cu izul ca ţuica de comină,/ stânci încruntate de uri…” (Radu Gyr, *Pe unde-au călcat cuvintele mele*).

Andrei Ciurunga, adresându-se „surorii poezii”, ilustrează diferenţa dintre poezia scrisă înainte de a începe anotimpul negativ al temniţei şi cea creată acolo, „înăuntru”, această diferenţă născându-se din realităţile total diferite care au inspirat fiecare etapă artistică în parte: „Fost-ai lampă, licurici,/ şi-ai ajuns acum furtună” (*Soră poezie*). Poezia de „dinainte” exprima, în primul rând, sentimentul frumos al dragostei: „când îmi înfloreai aleea/ primei întâlniri cu ea”. Pe când „acum”, ea devine o armă, o forţă, exprimând sentimente de revoltă, de îndârjire: „Iată-te acum: vuind,/ vii de jos, de nu ştiu unde,/ lave răscolind afunde,/ dinţi de cremene scrâşnind”. Poezia nu mai înseamnă o voce lirică individuală, ci colectivă, fiindcă şi-o însuşesc toţi cei care se regăsesc în mesajul ei: „Ochi ce nu te-au întâlnit/ niciodată, nicăierea,/ dacă ţi-au văzut privirea, lângă tine-au poposit”.

Lirica detenţiei ilustrează „fapte” ce aparţin istoriei individuale şi, deopotrivă, istoriei colective. Această istorie este transfigurată într-un spaţiu poetic, care converteşte viaţa în operă.

Ca în poezia *Testament,* a lui Arghezi, unde poetul nu lasă „drept bunuri după moarte,/ Decât un nume adunat pe-o carte”, şi aceşti poeţi lasă viitorimii bunul cel mai de preţ al lor, opera literară, o operă cu un anumit specific, creată într-un anumit context: „Eu n-am viitorimii niciun surâs să-i las./ Iscălitura pusă pe fiecare carte/ va aminti de neguri, primejdie şi moarte.// Un lanţ ori o cătuşă la fiecare pas/ vor tresări sub versuri trezite de departe,/ din ţara fără soare, cu umbre fără glas.// Mereu hoinarul nume, când eu voi fi popas,/ va povesti de setea fântânilor deşarte,/ sortit, în universul atemporalei arte,/ s-arate miezul nopţii ca limbile pe ceas” (Andrei Ciurunga, *Miezul nopţii*). Opera artistică se adresează posterităţii, pentru care se vrea un „dar”: „Aş vrea să fie versul meu un dar/ Ca lacrima pământului, pe care/ În munţi silhui cu creştetul de var/ O bea o ciută seara din izvoare” (Virgil Mateiaş, *Dorinţa*).

În acelaşi timp, act autentic, încărcat de forţa trăirii şi consistenţa reflecţiei, poezia închisorilor comuniste are rol educativ, este o lecţie pentru generaţiile viitoare: „Cuvintele ard cu văpaie în noaptea de zgură,/ c-am pus în amara, cumplita scriptură,// tot sângele nostru din

BDD-A22030 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:44 UTC)

rană fierbinte,/ tot aurul strâns de pe scumpe-oseminte./ S-aşternem în stihuri răstriştile toate,/ neamul să le cunoască şi să le-nveţe pe de rost./ Cu toţi laolaltă vom izbuti, poate,/ s-arătăm a mia parte din ce-a fost" (Constantin Aurel Dragodan, *Cenaclu în închisoare*). Faţă de această istorie a durerii, creaţia poetică reprezintă clipa aşteptată a împlinirii.

Intregul univers poetic este străbătut de tensiunea unei bipolarităţi spirituale, fiindcă tensiunea majoră a poeziei acesteia se naşte la intersecţia spaţiului închis al celulei cu spaţiul nedeterminat al imaginarului. Trăirile antinomiilor şi depăşirea lor în năzuinţa continuă către Unitate organizează imaginarul acestei lirici, aşa cum exprimă şi poemul lui Radu Gyr *Ce tare sunt, Doamne*, adevărată artă poetică: ,,Ar trebui să urlu sub lavă,/ să pier în nemernicie./ Şi, totuşi, viaţa mea ştie/ să rabde mocirla grozavă;/ nimeni ca mine nu-nvie/ din scârbă, din viermi, din otravă,/ nimeni nu trece asemenea mie/ prin iad şi prin slavă".

Esenţa poeziei din închisori şi puterea cuvântului creator sunt bine ilustrate în crezul liric carceral al lui Radu Gyr: ,,Trăim şi suferim aici în închisoare. Poezia noastră trebuie să se ridice deasupra oricărei grupări politice şi să fie mai mult decât naţională. Suferinţa noastră trebuie să ajungă să fie înţeleasă şi să sensibilizeze întreaga lume cu puritatea ei. Morţii, suferinţele au creat eroi, martiri. Toate aceste crude realităţi trebuie transfigurate pentru a fi poezie, şi miracolul transfigurării vine prin taina Cuvântului. Îmbracă totul în metaforă şi ai spart tiparele normale, spre universul spiritual al infinitului" (Apud Cistelecan, 2000 : 85).

În concluzie, tragismul vieţii din închisoare a fost sublimat în elanul şi măiestria artistului. Lirica detenţiei absoarbe simbolic destinul unei întregi colectivităţi, ea este realitate a realităţii, putere în faţa suferinţei: ,,Am smuls din mine/ POEZIA:/ gol în faţa suferinţei" (Mihai Rădulescu, *Haiku-urile putrezirii de viu*). În asemenea condiţii, gândul concretizat în cuvânt creator este singurul liber, învestit cu o mare putere, este calea de comunicare cu sine, cu ceilalţi, cu trecutul şi cu viitorul. De aceea, aşa cum exprimă artele poetice, lirica detenţiei îşi revendică mai multe funcţii, printre care pe cea terapeutică, pe cea de rezistenţă, dar şi pe cea socială. Versurile artelor poetice subliniază rolul acestei lirici, puterea cuvântului creator pentru insul claustrat, nevoia de poezie, intensitatea trăirilor exprimate liric, printr-un limbaj uneori dur, colţuros, îndrăzneţ chiar, căci sunt aduse în poezie şi cuvinte ce ar putea fi considerate apoetice, inclusiv termeni triviali, argotici.

Bibliografie

Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri*, vol. 2, E-O, Bucureşti, Editura Artemis, 1993.

Cistelecan, Ioana, *Poezia carcerală,* Piteşti, Editura Paralela 45, 2000.

Crainic, Nichifor, *Sensul tradiţiei,* în *Gândirea,* anul IX, decembrie 1931.

Geambei, Lavinia-Ileana, *Ipostaze ale metaforei în lirica detenţiei*, Piteşti, Editura Universităţii din Piteşti, 2007.

Horia, Vintilă, *Contra naturam,* în *Poezii din închisori*, culegere de Zahu Pană, [f. l.], Editura Cuvântul Românesc, 1982.

Stănescu, Gheorghe, *Jurnal din prigoană*, Bucureşti, Editura Venus, 2000.

Steinhardt, Nicolae, *Jurnalul fericirii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000.

Ţepelea, Gabriel, *Anii nimănui,* Bucureşti, Casa Editorială ,,Cuget, Simţire şi Credinţă", 1992.

BDD-A22030 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:44 UTC)